

Οδηγός για δικηγόρους που εργάζονται με παιδιά θύματα εγκλήματος σε διαδικασίες ποινικής δικαιοσύνης

Maria Doichinova
Center for the Study of Democracy

Πρόγραμμα FOSTER - Fostering Child-Friendly Legal Environments through collaborative networks (101160568 – FOSTER – JUST-2023-JACC-EJUSTICE)

Παραδοτέο D3.3, *Child friendly justice guides - Guide for Lawyers Working with Child Victims in Criminal Justice Proceedings* (Οδηγός για δικηγόρους που εργάζονται με παιδιά θύματα εγκλήματος σε διαδικασίες ποινικής δικαιοσύνης)

Συγγραφέας: Doichinova Maria, Center for the Study of Democracy

Μάρτιος, 2026

Οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται ανήκουν αποκλειστικά στον/στους συντάκτη/-ες και δεν αντανακλούν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης και Καταναλωτών. Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε η χορηγούσα αρχή φέρουν ευθύνη για αυτές.

Το έργο αυτό διατίθεται υπό την άδεια [Creative Commons Attribution NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Περιεχόμενα

Η ανάδειξη επαγγελματιών του νομικού κλάδου με ευαισθησία για τις ανάγκες των παιδιών:
Οδηγός για δικηγόρους που εργάζονται με παιδιά-θύματα σε διαδικασίες ποινικής
δικαιοσύνης..... 2

Εισαγωγή 2

Μετασχηματίζοντας τη νομική συλλογιστική: από την τυπική επίγνωση στη δομική
επαγρύπνηση 3

Συμμετοχή σε νέα αντίληψη: Το δικαίωμα ακρόασης ως διαδικασία 4

Τραύμα, μνήμη και ερμηνεία αποδεικτικών στοιχείων 6

Η επιστήμη της διεξαγωγής συνέντευξης και η ποιότητα της διαδικασίας 7

Η διεπιστημονική επάρκεια ως δικλείδα ασφάλειας δικαιωμάτων 8

Δομική ευαλωτότητα και ισότητα ενώπιον του νόμου 9

Δεοντολογικές εντάσεις στην εκπροσώπηση παιδιών: Αφοσίωση, ανεξαρτησία και
επαγγελματικές δεξιότητες 11

Συμπέρασμα 13

Η ανάδειξη επαγγελματιών του νομικού κλάδου με ευαισθησία για τις ανάγκες των παιδιών: Οδηγός για δικηγόρους που εργάζονται με παιδιά-θύματα σε διαδικασίες ποινικής δικαιοσύνης

Εισαγωγή

Το έργο FOSTER ανταποκρίνεται σε ένα επίμονο διαρθρωτικό κενό στην εφαρμογή των δικαιωμάτων των θυμάτων εγκληματικών πράξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση: την αναγνώριση ότι η νομοθετική πρόοδος δεν μεταφράζεται πάντα σε συνεπή πρακτική με ευαισθησία ως προς τις ανάγκες των παιδιών στις ποινικές διαδικασίες. Παρόλο που η οδηγία 2012/29/ΕΕ θεσπίζει ελάχιστα πρότυπα για τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων και περιέχει ειδικές εγγυήσεις για τα παιδιά θύματα, η έρευνα και η επαγγελματική εμπειρία καταδεικνύουν ανομοιογενή εφαρμογή στα κράτη μέλη. Μέσω μιας ολοκληρωμένης αξιολόγησης εκπαιδευτικών αναγκών, διεπιστημονικής συνεργασίας και ανάπτυξης μεγάλης κλίμακας δεξιοτήτων για τους δικηγόρους, το έργο επιδιώκει να αλλάξει όχι μόνο το επίπεδο γνώσεων αλλά και την επαγγελματική κουλτούρα. Εξοπλίζοντας τους/τις επαγγελματίες του νομικού κλάδου για την καλύτερη κατανόηση του τραύματος, διαδικαστική επαγρύπνηση και διεπιστημονική επάρκεια, το έργο συμβάλλει στην ενίσχυση των συστημάτων δικαιοσύνης κατά τρόπο ευθυγραμμισμένο με τις δεσμεύσεις της ΕΕ για τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Ο παρών οδηγός ενοποιεί τις γνώσεις, τους προβληματισμούς και τα διδάγματα που προέκυψαν από τις δράσεις εκπαίδευσης και τα μεταφράζει σε ένα δομημένο πλαίσιο επαγγελματικής ανάπτυξης για τους/τις εκπαιδευόμενους/ες. Ενώ οι διαδραστικές εκπαιδεύσεις παρέχουν χώρο για διάλογο και βιωματική μάθηση, ο βιώσιμος αντίκτυπος προϋποθέτει εννοιολογική εδραίωση. Συνεπώς, ο παρών οδηγός υποστηρίζει τους/τις επαγγελματίες του νομικού κλάδου στην εμβάθυνση της κατανόησης της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης πέρα από μεμονωμένα σημεία εκπαίδευσης. Προσδιορίζει τους τομείς γνώσης, τις επαγγελματικές δεξιότητες και τα σημεία για αναστοχασμό που πρέπει να καλλιεργηθούν για να διασφαλιστεί ότι τα πρότυπα της ΕΕ δεν είναι απλώς γνωστά, αλλά ότι εφαρμόζονται με συνέπεια στην πράξη.

Υποστηρίζοντας την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ και την στρατηγική για την δικαστική κατάρτιση

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ θεσπίζει ελάχιστες προδιαγραφές για τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων, με ειδικές διατάξεις που αφορούν την

ευαλωτότητα των παιδιών θυμάτων.¹ Ωστόσο, η ενσωμάτωση της νομοθεσίας από μόνη της δεν εγγυάται την αποτελεσματική εφαρμογή. Η Οδηγία αναγνωρίζει ρητά τη σημασία της επαγγελματικής κατάρτισης για τη διασφάλιση της κατάλληλης και με σεβασμό μεταχείρισης των θυμάτων.² Ομοίως, η στρατηγική της ΕΕ για τη δικαστική κατάρτιση τονίζει ότι η κατάρτιση υψηλής ποιότητας, προσανατολισμένη στην πράξη, είναι απαραίτητη για την ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ.³

Ο παρών οδηγός συμβάλλει στην επίτευξη αυτών των στόχων μεταφράζοντας τις νομικές υποχρεώσεις σε επαγγελματικά πρότυπα συλλογισμού και εφαρμοσμένες δεξιότητες. Υποστηρίζει τους/τις δικηγόρους στην εσωτερίκευση των προτύπων της ΕΕ ως λειτουργικούς δείκτες αναφοράς που καθοδηγούν τις καθημερινές διαδικαστικές αποφάσεις.

Μετασχηματίζοντας τη νομική συλλογιστική: από την τυπική επίγνωση στη δομική επαγρύπνηση

Ένα επαναλαμβανόμενο ζήτημα που προκύπτει από την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών του FOSTER⁴ είναι ότι οι επαγγελματίες του νομικού κλάδου έχουν συχνά επίγνωση των κανόνων για τα δικαιώματα των θυμάτων, αλλά δεν τα ενσωματώνουν συστηματικά στη διαδικαστική τους τακτική. Το φαινόμενο αυτό υποδηλώνει μια γενικότερη τάση στα συστήματα δικαιοσύνης: τη συνύπαρξη ανεπτυγμένων νομικών πλαισίων και συνήθων διαδικαστικών πρακτικών που ενδέχεται να υπονομεύουν ακούσια τους στόχους που λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες των παιδιών.

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ απαιτεί να αναγνωρίζονται και να αντιμετωπίζονται τα θύματα με σεβασμό, επαγγελματισμό και χωρίς διακρίσεις. Για τα παιδιά, η υποχρέωση αυτή

¹ Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, άρθρο 2, παράγραφος 1. 22.

² Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, άρθρο 22. 25.

³ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Η διασφάλιση της δικαιοσύνης στην ΕΕ - μια [ευρωπαϊκή στρατηγική για τη δικαστική κατάρτιση για την περίοδο 2021-2024](#), COM/2020/713 τελικό.

⁴ Αλεξοπούλου, Νατάσα, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, [Training Needs Assessment Consolidated Report](#), 2025.

αποκτά αυξημένη κανονιστική βαρύτητα. Η οδηγία επιτάσσει περαιτέρω την ατομική αξιολόγηση για τον προσδιορισμό των ειδικών αναγκών προστασίας.⁵

Η εκτενής αλλαγή που ζητείται από τα εκπαιδευόμενα άτομα είναι λεπτή αλλά βαθιά. Αντί να θεωρούν τα δικαιώματα ως στατικές εγγυήσεις που υποτίθεται ότι εφαρμόζονται από τις αρχές, οι δικηγόροι πρέπει να υιοθετήσουν μια στάση δομικής επαγρύπνησης. Πρέπει να αξιολογούν συνεχώς κατά πόσον οι διαδικασίες αντικατοπτρίζουν το προστατευτικό πνεύμα των προτύπων της ΕΕ.

Σκεφτείτε ένα σενάριο στο οποίο ένα 14χρονο θύμα ενδοοικογενειακής βίας εξετάζεται από την αστυνομία χωρίς προηγούμενη ψυχολογική υποστήριξη και αργότερα καλείται να καταθέσει σε ένα τυπικό περιβάλλον δικαστηρίου. Δεν τεκμηριώνεται καμία επίσημη ατομική αξιολόγηση. Από καθαρά τυπική άποψη, τα διαδικαστικά βήματα έχουν ολοκληρωθεί. Από μια παιδοκεντρική οπτική γωνία, ωστόσο, ενδέχεται να έχουν παραβλεφθεί πολλαπλές δικλίδες ασφαλείας.

Η δομική επαγρύπνηση απαιτεί από τον/την δικηγόρο:

- Να εντοπίζει την απουσία ή την ανεπάρκεια της ατομικής αξιολόγησης,
- Να προβλέπει πιθανή βλάβη από την έκθεση στο δικαστήριο,
- Να ενεργοποιεί προληπτικά προστατευτικά μέτρα,
- Να διατυπώνει επιχειρήματα με όρους βέλτιστου συμφέροντος και πρόληψης της δευτερογενούς θυματοποίησης.

Αυτός ο μετασχηματισμός στη συλλογιστική αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της φιλικής προς τα παιδιά νομικής πρακτικής.

Συμμετοχή σε νέα αντίληψη: Το δικαίωμα ακρόασης ως διαδικασία

Το άρθρο 12 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού θεσπίζει το δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του και να του δίνεται η δέουσα βαρύτητα.⁶ Το γενικό σχόλιο αριθ. 12 διευκρινίζει ότι η συμμετοχή

⁵ Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλασιού 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, άρθρο 1, παράγραφος 2. 22.

⁶ Ηνωμένα Έθνη, [Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού](#), που εγκρίθηκε στις 20 Νοεμβρίου 1989.

πρέπει να είναι αυθεντική και αποτελεσματική.⁷ Για δικηγόρους που εκπροσωπούν παιδιά, οι διατάξεις αυτές δεν πρέπει να αποτελούν αφηρημένες ιδέες αλλά επαγγελματικές υποχρεώσεις που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή στην καθημερινή πρακτική.

Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών του προγράμματος FOSTER και τα σχόλια που συγκεντρώθηκαν σε εθνικό επίπεδο από τη Βουλγαρία, τη Σλοβενία, την Ουγγαρία και την Ελλάδα αποκαλύπτουν ότι οι επαγγελματίες συχνά συνδέουν τη συμμετοχή των παιδιών με τεχνικές επικοινωνίας – ιδίως με τις δεξιότητες διεξαγωγής συνεντεύξεων και την αλληλεπίδραση στο δικαστήριο. Οι συμμετέχοντες/ουσες ζήτησαν επανειλημμένα περισσότερη εκπαίδευση σχετικά με τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με παιδιά, τη δημιουργία σχέσεων συνεργασίας, την κατανόηση της αναπτυξιακής ψυχολογίας και τη βελτίωση των πρακτικών δεξιοτήτων επικοινωνίας. Αυτή η έμφαση υποδηλώνει ότι οι δικηγόροι αναγνωρίζουν τη συμμετοχή ως πρακτική πρόκληση και όχι ως καθαρά διαδικαστικό δικαίωμα. Ταυτόχρονα, η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών δείχνει ότι η διαρθρωτική ετοιμότητα σχετικά με την δημιουργία των συνθηκών για ουσιαστική συμμετοχή παραμένει περιορισμένη.⁸

Στην πράξη, η συμμετοχή σε ποινικές διαδικασίες ερμηνεύεται συχνά ως η δυνατότητα απάντησης σε ερωτήσεις. Ωστόσο, η έρευνα και η νομολογία δείχνουν σταθερά ότι η ουσιαστική συμμετοχή εξαρτάται από εγγυήσεις όπως η πρόσβαση σε πληροφορίες, η συναισθηματική ασφάλεια, η οικοδόμηση εμπιστοσύνης και η προβλεψιμότητα της διαδικασίας. Ένα παιδί που εισέρχεται για πρώτη φορά σε μια δικαστική αίθουσα μπορεί να βιώσει άγχος ή αισθητηριακή επιβάρυνση. Χωρίς προηγούμενη προετοιμασία και υποστήριξη, το ίδιο το περιβάλλον μπορεί να εμποδίσει την έκφραση. Υπό αυτές τις συνθήκες, το τυπικό δικαίωμα ακρόασης δεν μεταφράζεται αυτόματα σε αποτελεσματική συμμετοχή.

Επομένως, ένας/μια δικηγόρος με ευαισθησία ως προς τις ανάγκες των παιδιών αντιλαμβάνεται τη συμμετοχή ως μια διαδικασία που πρέπει να οικοδομηθεί προσεκτικά. Αυτό απαιτεί την ικανότητα να εξηγεί τα διαδικαστικά βήματα σε γλώσσα κατάλληλη για την ηλικία, να αποσαφηνίζει εκ των προτέρων ρόλους και προσδοκίες, να διαγιγνώσκει τους στρεσογόνους παράγοντες και να εφαρμόζει προστατευτικά μέτρα όταν είναι απαραίτητο. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει συνάντηση με το παιδί πριν από την ακρόαση, αίτημα για χρήση φιλικών προς τα παιδιά αιθουσών ή κατάθεση μέσω τηλεδιάσκεψης ή συνεργασία με υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης. Ο πρακτικός προσανατολισμός που ζητήθηκε έντονα από τα εκπαιδευόμενα άτομα στο πλαίσιο του προγράμματος FOSTER – συμπεριλαμβανομένων προσομοιώσεων και

⁷ Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού. [Γενικό σχόλιο αριθ. 12 \(2009\) Το δικαίωμα του παιδιού να ακούγεται](#), CRC/C/GC/12, 20 Ιουλίου 2009.

⁸ Αλεξοπούλου, Νατάσα, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, [Training Needs Assessment Consolidated Report](#), 2025.

μορφών βιωματικής μάθησης – υπογραμμίζει ότι αυτές οι δεξιότητες πρέπει να αναπτυχθούν ενεργά και δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένες.

Είναι σημαντικό ότι η συμμετοχή των παιδιών οφείλει να εκτείνεται και στην ίδια τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η γνήσια συμμετοχή περιλαμβάνει το δικαίωμα του παιδιού να ενημερώνεται για τις διαδικαστικές επιλογές και να εκφράζει τις απόψεις του σχετικά με τον τρόπο διεξαγωγής της διαδικασίας. Ένα παιδί μπορεί, για παράδειγμα, να αισθάνεται ότι δεν μπορεί ή δεν θέλει να υποβληθεί σε επανειλημμένες ερωτήσεις, να καταθέσει σε δημόσιο ακροατήριο ή να αντιμετωπίσει ορισμένα άτομα κατά τη διάρκεια μιας ακρόασης. Ο ρόλος του/της δικηγόρου περιλαμβάνει την εξήγηση των διαθέσιμων εγγυήσεων, την αξιολόγηση της ωριμότητας και της κατανόησης του παιδιού και, κατά περίπτωση, την υποβολή αντιρρήσεων ή αιτημάτων στο δικαστήριο. Αν και οι απόψεις του παιδιού μπορεί να μην είναι πάντα καθοριστικές, οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη και να τους δίνεται η δέουσα βαρύτητα. Η συμμετοχή, επομένως, περιλαμβάνει όχι μόνο το περιεχόμενο των όσων λέει το παιδί, αλλά και τις συνθήκες υπό τις οποίες το παιδί καλείται να συμμετάσχει.

Τραύμα, μνήμη και ερμηνεία αποδεικτικών στοιχείων

Ένας από τους πλέον αλληλένδετους τομείς στους οποίους η εκπαίδευση πρέπει να μετασηματίσει την επαγγελματική συλλογιστική αφορά το τραύμα και τη μνήμη. Εμπειρικές έρευνες καταδεικνύουν ότι η έκθεση σε τραυματικές εμπειρίες μπορεί να διαταράξει τη διαδικασία συγκέντρωσης και ανάκλησης των αναμνήσεων, επηρεάζοντας τη συνοχή της αφήγησης. Τα παιδιά μπορεί να ανακαλέσουν ζωντανές αισθητηριακές λεπτομέρειες, ενώ δυσκολεύονται με τη χρονική αλληλουχία. Το συναισθηματικό μούδιασμα μπορεί να συνυπάρχει με έντονο στρες⁹.

Χωρίς εκπαίδευση στην προσέγγιση με βάση το τραύμα, τέτοιες αντιδράσεις κινδυνεύουν να παρερμηνευτούν μέσα σε αντίπαλα συστήματα που δίνουν έμφαση στη γραμμική συνέπεια.

Παράλληλα, η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών του προγράμματος FOSTER και τα σχόλια των εκπαιδευόμενων καταδεικνύουν μια σαφή και επαναλαμβανόμενη ζήτηση για δεξιότητες που είναι θεμελιώδεις για τη νομική πρακτική με γνώμονα το τραύμα – ιδίως στους τομείς της επικοινωνίας, της ενσυναίσθησης, της ψυχολογικής ευαισθητοποίησης και της ασφαλούς διαδικαστικής εμπλοκής. Το κενό φαίνεται να είναι εννοιολογικό και συστηματικό και όχι τυχαίο: οι δικηγόροι ζητούν πρακτικά

⁹ London, K., Bruck, M., Ceci, S. J., & Shuman, D. W. (2005). Disclosure of child sexual abuse: What does the research tell us about the ways that children tell? *Psychology, Public Policy, and Law*, 11(1), 194–226. and Dimitriou K, Efthymiou V, Fragkou K, Peyron P-A, Martrille L, Baccino E, Bacopoulou F, Papadodima S. Forensic Perspectives on Child Sexual Abuse Disclosure in Greece: A Retrospective Study. *Pediatric Reports*. 2026; 18(1):12. <https://doi.org/10.3390/pediatric18010012>

εργαλεία, αλλά τα δομημένα πλαίσια με βάση την πληροφόρηση για το τραύμα δεν ενσωματώνονται με συνέπεια στην υφιστάμενη εκπαίδευση.

Η ενσωμάτωση της έρευνας για το τραύμα στη νομική συλλογιστική ενισχύει τη δικαιοσύνη. Δεν αποδυναμώνει τα αποδεικτικά υποδείγματα - τα βελτιώνει υπό το πρίσμα της επιστημονικής γνώσης.

Η επιστήμη της διεξαγωγής συνέντευξης και η ποιότητα της διαδικασίας

Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών στο πλαίσιο του έργου FOSTER και η αξιολόγηση των εθνικών εκπαιδεύσεων στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία και τη Σλοβενία δείχνουν ότι η επικοινωνία με τα παιδιά θεωρείται από τους δικηγόρους ως μία από τις πιο δύσκολες και εξαρτώμενες από δεξιότητες πτυχές της διαδικασίας που σχετίζεται με τις υποθέσεις παιδιών. Παρότι τα κείμενα δεν περιέχουν λεπτομερή κριτική στο τεχνικό μέρος των υφιστάμενων δικαστικών πρακτικών, επισημαίνονται σημαντικά συστημικά κενά στην πρακτική ετοιμότητα.

Σε όλες τις χώρες, οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα ανέφεραν την επικοινωνία με τα παιδιά-θύματα, την ορθή διεξαγωγή συνεντεύξεων, την κατανόηση των πρωτοκόλλων δικανικών συνεντεύξεων και τη δημιουργία μιας σχέσης συνεργασίας με τα παιδιά ως μερικά από τα πιο κρίσιμα και σημαντικά θέματα. Η ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων - συμπεριλαμβανομένων των προσομοιώσεων - ήταν το πιο σημαντικό αίτημα για περαιτέρω ανάπτυξη. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα αμιγώς νομικά ζητήματα ήταν τα λιγότερο συχνά αναφερόμενα από τα συμμετέχοντα άτομα ως άξια περαιτέρω ανάπτυξης σε σύγκριση με την επικοινωνία, την ψυχολογία και τις διαπροσωπικές δεξιότητες. Αυτό το μοτίβο υποδηλώνει ότι οι δικηγόροι δεν θεωρούν ότι υπάρχουν ελλείψεις στις θεωρητικές τους γνώσεις, αλλά μάλλον στην ικανότητά τους να διαχειρίζονται την αλληλεπίδραση με τα παιδιά-θύματα με τρόπο που να τηρεί τους διαδικαστικούς κανόνες.

Αν και οι όροι «ποιότητα της διαδικασίας» ή «διαδικαστική ακεραιότητα» δεν χρησιμοποιούνται πάντα ρητά, η συνεχής ζήτηση για προσομοιώσεις και εφαρμοσμένες μεθόδους αντανακλά την επίγνωση ότι η επικοινωνιακή ικανότητα δεν μπορεί να αναπτυχθεί μόνο μέσω της θεωρητικής διδασκαλίας. Οι δικηγόροι φαίνεται να αναγνωρίζουν ότι η ποιότητα της εξέτασης, ο τρόπος προσέγγισης και η ικανότητα προσαρμογής στην αναπτυξιακή και συναισθηματική κατάσταση ενός παιδιού επηρεάζουν άμεσα τόσο την αξιοπιστία της κατάθεσης όσο και την εμπειρία του παιδιού από τη δικαιοσύνη.

Τα έγγραφα αποκαλύπτουν επίσης μια συστημική διάσταση της ποιότητας των διαδικασιών. Οι συμμετέχοντες/ουσες από την Σλοβενία, για παράδειγμα, αναφέρθηκαν στη συνεργασία μεταξύ των φορέων, στην κατανόηση των ρόλων των άλλων επαγγελματιών και στη διατομεακή συνεργασία. Αυτό υποδηλώνει την αναγνώριση του γεγονότος ότι η διαδικαστική δικαιοσύνη δεν εξαρτάται αποκλειστικά

από τις ατομικές τεχνικές εξέτασης, αλλά από συντονισμένες πρακτικές που αποτρέπουν τις επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις, τις αντικρουόμενες προσεγγίσεις ή το περιττό άγχος για το παιδί.

Παράλληλα, η απουσία λεπτομερούς συζήτησης σχετικά με ζητήματα όπως η ευπιστία (suggestibility), οι ερωτήσεις που οδηγούν σε συγκεκριμένη απάντηση ή η αλλοίωση των αποδεικτικών στοιχείων δεν πρέπει να ερμηνευθεί ως έλλειψη ενδιαφέροντος. Αντίθετα, τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι οι δικηγόροι προσεγγίζουν τις διαδικαστικές προκλήσεις με πρακτικό και διαπροσωπικό τρόπο. Η έμφαση που δίνουν στην επικοινωνία, την ψυχολογία και την εκπαίδευση μέσω προσομοιώσεων υποδηλώνει την αντίληψη ότι η ποιότητα της διαδικασίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επαγγελματική ικανότητα στη διαχείριση της αλληλεπίδρασης με τα παιδιά.

Συνολικά, τα ευρήματα της έρευνας του έργου FOSTER καταδεικνύουν ότι οι δικηγόροι αντιλαμβάνονται τη συνέντευξη ως μια κρίσιμη διαδικαστική στιγμή που απαιτεί εξειδικευμένες δεξιότητες, αλλά αισθάνονται ότι οι υπάρχουσες δομές κατάρτισης δεν τους έχουν εξοπλίσει επαρκώς για το έργο αυτό. Η διαδικαστική ποιότητα, σε αυτό το πλαίσιο, δεν νοείται απλώς ως συμμόρφωση με τις τυπικές εγγυήσεις, αλλά ως το αποτέλεσμα μιας καλά προετοιμασμένης, ευαίσθητης ως προς τις ανάγκες των παιδιών και επαγγελματικά άρτιας εκπροσώπησης.

Η διεπιστημονική επάρκεια ως δικλείδα ασφάλειας δικαιωμάτων

Τα ευρωπαϊκά πρότυπα πλαισιώνουν όλο και περισσότερο την προστασία των παιδιών και τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη ως ολοκληρωμένα, πολυτομεακά συστήματα. Οι κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη¹⁰ δίνουν έμφαση στις συντονισμένες και διεπιστημονικές αποκρίσεις, ενώ η σύσταση (ΕΕ) 2024/1238 της Επιτροπής¹¹ καλεί τα κράτη μέλη να ενισχύσουν τα ολοκληρωμένα συστήματα παιδικής προστασίας μέσω δομημένης διατομεακής συνεργασίας. Οι εξελίξεις αυτές σηματοδοτούν μια σαφή κατεύθυνση: η διασφάλιση των δικαιωμάτων των παιδιών δεν αποτελεί ευθύνη ενός μόνο φορέα, αλλά κοινή συστημική υποχρέωση.

Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών και οι προβληματισμοί των συμμετεχόντων/ουσιών που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο του έργου αποκάλυψαν ότι οι δικηγόροι γνωρίζουν ότι ο κατακερματισμός μεταξύ των θεσμικών οργάνων μπορεί να υπονομεύσει τις διαδικαστικές εγγυήσεις. Τα κενά στην επικοινωνία, η έλλειψη ψυχολογικής προετοιμασίας πριν από την κατάθεση, οι παράλληλες διαδικασίες με

¹⁰ Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. [Κατευθυντήριες γραμμές για τη δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά](#), 17 Νοεμβρίου 2010.

¹¹ Σύσταση (ΕΕ) 2024/1238 της Επιτροπής, της 23ης Απριλίου 2024, [σχετικά με την ανάπτυξη και την ενίσχυση ολοκληρωμένων συστημάτων παιδικής προστασίας προς το συμφέρον του παιδιού](#), C/2024/2680.

ασυνεπή χρονοδιαγράμματα ή η αβεβαιότητα σχετικά με τους επαγγελματικούς ρόλους μπορεί να αυξήσουν το άγχος για το παιδί και να αποδυναμώσουν την αποτελεσματικότητα της νομικής προστασίας. Αν και τα ζητήματα αυτά μπορεί να φαίνεται ότι δεν εμπίπτουν στην αυστηρά νομική διάσταση της εκπροσώπησης, επηρεάζουν άμεσα την ικανότητα του παιδιού να συμμετέχει ουσιαστικά και με ασφάλεια στις διαδικασίες.

Για τον λόγο αυτό, τα άτομα που πρόκειται να εκπαιδευτούν στο μέλλον δεν θα πρέπει να θεωρούν τη διεπιστημονική ενημέρωση ως κάτι που πρέπει να αποκτηθεί μεμονωμένα. Αντιθέτως, θα πρέπει να αναζητούν ενεργά ευκαιρίες συμμετοχής σε κοινές, διατομεακές μορφές εκπαίδευσης μαζί με άλλους επαγγελματίες που εργάζονται σε υποθέσεις παιδιών - θυμάτων. Η από κοινού εκπαίδευση με αστυνομικούς, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, δικαστές, εισαγγελείς και φορείς υποστήριξης θυμάτων επιτρέπει σε δικηγόρους να κατανοήσουν τις θεσμικές επιταγές, να εντοπίσουν πιθανά κενά συντονισμού και να οικοδομήσουν αμοιβαία επαγγελματική εμπιστοσύνη.

Η εκπαίδευση σε μικτές επαγγελματικές ομάδες επιτρέπει σε δικηγόρους να βιώσουν πώς οι διαδικαστικές αποφάσεις σε έναν τομέα επηρεάζουν τα μέτρα προστασίας σε έναν άλλο. Δημιουργεί επίσης χώρο για την αποσαφήνιση των προσδοκιών, τη συζήτηση πρακτικών εμποδίων και τη διερεύνηση ρεαλιστικών υποθέσεων από πολλαπλές οπτικές γωνίες. Τέτοια κοινά μαθησιακά περιβάλλοντα συμβάλλουν στην αποφυγή παρεξηγήσεων που συχνά προκύπτουν όταν οι επαγγελματίες λειτουργούν μέσα σε ξεχωριστές εκπαιδευτικές πραγματικότητες.

Η σύσταση (ΕΕ) 2024/1238 της Επιτροπής ενισχύει αυτή την κατεύθυνση ενθαρρύνοντας ολοκληρωμένα συστήματα παιδικής προστασίας που βασίζονται σε δομημένη συνεργασία. Η συμμετοχή σε διατομεακή κατάρτιση δεν αποτελεί, επομένως, μια δευτερεύουσα δραστηριότητα, αλλά έναν συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο οι δικηγόροι μπορούν να συμβάλουν στη διαμόρφωση συντονισμένων και επικεντρωμένων στο παιδί δικαστικών αποκρίσεων. Μέσω της κοινής κατάρτισης και του κοινού προβληματισμού, μεμονωμένα διαδικαστικά βήματα μπορούν να μετατραπούν σε ένα συνεκτικό προστατευτικό πλαίσιο που εξυπηρετεί πραγματικά το συμφέρον του παιδιού.

Δομική ευαλωτότητα και ισότητα ενώπιον του νόμου

Τα παιδιά δεν εισέρχονται στα συστήματα δικαιοσύνης ως αφηρημένα νομικά υποκείμενα. Έρχονται με βιωμένες εμπειρίες που διαμορφώνονται από την κοινωνική ταυτότητα, το οικογενειακό πλαίσιο, την αναπηρία, το μεταναστευτικό καθεστώς, τη γλώσσα, το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο και, σε πολλές περιπτώσεις, την προηγούμενη έκθεση σε διακρίσεις ή περιθωριοποίηση. Ο Οργανισμός Θεμελιωδών

Δικαιωμάτων της ΕΕ έχει καταγράψει ανισότητες που επηρεάζουν τα παιδιά μειονοτήτων, τα παιδιά με αναπηρία και τα παιδιά μεταναστών/ριών όσον αφορά την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και τον τρόπο με τον οποίο τα δικαιώματά τους υλοποιούνται στην πράξη.¹² Οι ανισότητες αυτές δεν προκύπτουν από τυπικούς νομικούς αποκλεισμούς, αλλά από συστημικά εμπόδια που ενσωματώνονται σε διαδικασίες, επικοινωνιακές πρακτικές και θεσμικές κουλτούρες.

Για τους δικηγόρους, αυτή η πραγματικότητα απαιτεί μια αλλαγή στην επαγγελματική προοπτική. Η ίση μεταχείριση δεν παράγει απαραίτητα ίση συμμετοχή. Μια τυπικά πανομοιότυπη διαδικασία μπορεί να έχει άνισα αποτελέσματα ανάλογα με τις δεξιότητες, τα ευάλωτα σημεία και την κοινωνική τοποθέτηση του παιδιού. Οι δικηγόροι που εκπροσωπούν παιδιά πρέπει, συνεπώς, να ξεπεράσουν μια ουδέτερη, τυποποιημένη αντίληψη της διαδικαστικής δικαιοσύνης και να υιοθετήσουν μια ευέλικτη προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη το εκάστοτε συγκεκριμένο πλαίσιο.

Σκεφτείτε, για παράδειγμα, ένα παιδί με μεταναστευτικό υπόβαθρο που έχει φθάσει πρόσφατα στη χώρα. Μπορεί να παρέχεται διερμηνεία, ωστόσο οι πολιτισμικές αποχρώσεις, οι έννοιες της εξουσίας ή το τραύμα που συνδέεται με τον εκτοπισμό μπορεί να επηρεάσουν σημαντικά την προθυμία ή την ικανότητα του να συμμετάσχει. Η διερμηνεία σε τέτοιες περιπτώσεις δεν είναι απλώς μια τεχνική μεταφραστική λειτουργία αλλά μέρος μιας ευρύτερης επικοινωνιακής γέφυρας. Οι μελλοντικοί/ές εκπαιδευόμενοι/ες θα πρέπει να προσπαθούν να προβλέπουν τέτοιες πολυπλοκότητες και να ζητούν προληπτικά πολιτισμικά ικανή διερμηνεία όπου χρειάζεται, να διευκρινίζουν άγνωστες νομικές έννοιες με προσιτούς όρους και να επαληθεύουν την κατανόηση αντί να την υποθέτουν.

Ομοίως, ένα παιδί με νοητική ή αναπτυξιακή αναπηρία μπορεί να χρειαστεί προσαρμογές στο ρυθμό των ερωτήσεων, απλοποιημένες εξηγήσεις, επαναλήψεις, οπτικά βοηθήματα ή δομημένα διαλείμματα. Χωρίς αυτές τις προσαρμογές, το δικαίωμα του παιδιού να ακουστεί κινδυνεύει να μείνει συμβολικό. Η συμμετοχή απαιτεί κατανόηση και η κατανόηση απαιτεί προσαρμογή. Οι δικηγόροι θα πρέπει επομένως να στοχεύουν στην ανάπτυξη της ικανότητας να εντοπίζουν πότε είναι απαραίτητες διαδικαστικές προσαρμογές και να υποστηρίζουν με σθένος τέτοιες προσαρμογές εντός της αίθουσας του δικαστηρίου ή στο πλαίσιο της έρευνας.

Οι δομικές ευαλωτότητες μπορεί να αλληλεπικαλύπτονται. Ένα παιδί μπορεί ταυτόχρονα να ανήκει σε εθνική μειονότητα, να ζει σε ίδρυμα και να βιώνει ψυχολογική δυσφορία. Οι μελλοντικοί/ές εκπαιδευόμενοι/ες θα πρέπει να προσπαθήσουν να αναγνωρίσουν ότι η ευαλωτότητα σπάνια είναι μία και μοναδική. Η διατομεακότητα δεν είναι μια αφηρημένη ακαδημαϊκή έννοια αλλά μια πρακτική μεταβλητή που

¹² Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), [Δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά: Προοπτικές και εμπειρίες επαγγελματιών σχετικά με τη συμμετοχή των παιδιών σε αστικές και ποινικές δικαστικές διαδικασίες σε 10 κράτη μέλη της ΕΕ](#), 10 Ιουνίου 2015.

διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά βιώνουν τις νομικές διαδικασίες. Η μη πρόβλεψη των σύνθετων εμποδίων μπορεί να αναπαράγει ακούσια την ανισότητα.

Η νομική ικανότητα σε αυτόν τον τομέα απαιτεί, συνεπώς, προληπτική προσαρμογή. Απαιτεί από τους/τις δικηγόρους να θέτουν κρίσιμα διαδικαστικά ερωτήματα: Κατανοεί πλήρως το παιδί τη διαδικασία; Είναι οι διευκρινίσεις κατανοητές; Είναι το φυσικό περιβάλλον εκφοβιστικό ή επιβαρυντικό; Επηρεάζουν οι πολιτισμικές προκαταλήψεις την αξιολόγηση της αξιοπιστίας; Έχει διατεθεί αρκετός χρόνος για να καταστεί δυνατή μια ουσιαστική συμμετοχή; Αυτά τα ερωτήματα μετατρέπουν την εκπροσώπηση από μια αυτόματη υπεράσπιση σε μια προληπτική προστασία.

Οι μελλοντικοί/ες εκπαιδευόμενοι/ες θα πρέπει επίσης να αναζητήσουν ευκαιρίες κατάρτισης που αφορούν την εργασία με διαφορετικές και ευάλωτες ομάδες με τρόπο συγκεκριμένο και προσανατολισμένο στην πράξη. Αυτό περιλαμβάνει ενότητες σχετικά με την επικοινωνία με παιδιά με αναπηρίες, την πολιτισμική διαμεσολάβηση, την ευαισθητοποίηση σε θέματα τραύματος και την εργασία με παιδιά σε περιβάλλοντα εναλλακτικής φροντίδας. Η έκθεση σε διεπιστημονικές προσεγγίσεις - συμπεριλαμβανομένων ειδικών σε θέματα αναπηρίας, πολιτισμικών διαμεσολαβητών/ριών και παιδοψυχολόγων - ενισχύει περαιτέρω την ικανότητα του δικηγόρου να προβλέπει τα εμπόδια και να σχεδιάζει στρατηγικές προστασίας.

Τελικά, η επιδίωξη της επάρκειας σε αυτόν τον τομέα σημαίνει την αναγνώριση του γεγονότος ότι η δικαιοσύνη δεν επιτυγχάνεται μέσω της ομοιομορφίας, αλλά μέσω της ευελιξίας. Ένας δικηγόρος που λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες των παιδιών δεν θεωρεί δεδομένο ότι το διαδικαστικό πλαίσιο είναι εκ φύσεως επαρκές. Αντίθετα, ο δικηγόρος αξιολογεί ενεργά κατά πόσον η δομή ανταποκρίνεται πραγματικά στις ανάγκες του συγκεκριμένου παιδιού που έχει μπροστά του. Με αυτόν τον τρόπο, η νομική εκπροσώπηση μετατρέπεται σε μηχανισμό όχι μόνο για την θεωρητική κατοχύρωση των δικαιωμάτων, αλλά και για τη διασφάλιση της ουσιαστικής άσκησης τους στην πράξη.

Δεοντολογικές εντάσεις στην εκπροσώπηση παιδιών: Αφοσίωση, ανεξαρτησία και επαγγελματικές δεξιότητες

Οι δικηγόροι που εκπροσωπούν παιδιά πρέπει να είναι προετοιμασμένοι/ες να κινηθούν σε ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο δεοντολογικό πεδίο: καταστάσεις στις οποίες η εκπροσώπηση ξεκινά ή χρηματοδοτείται από τους γονείς, αλλά το καθήκον πίστης του δικηγόρου αναφέρεται στο παιδί. Η ανατροφοδότηση που συγκεντρώθηκε κατά τη διάρκεια των εκπαιδεύσεων του FOSTER στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία και τη Σλοβενία καταδεικνύει μια ισχυρή ανάγκη για πρακτικές δεξιότητες - ιδίως όσον αφορά την επικοινωνία, την διαπροσωπική ευαισθητοποίηση και την παιδοκεντρική εκπροσώπηση. Η ανάγκη αυτή έχει άμεση σχέση με τη διαχείριση των δεοντολογικά περιπλοκών ζητημάτων της εκπροσώπησης των παιδιών.

Ένας δικηγόρος σε τέτοιες περιστάσεις πρέπει να επιδεικνύει αυξημένη επαγγελματική προσοχή από την αρχή. Η πρώτη βασική δεξιότητα είναι η αποσαφήνιση της εντολής: η ικανότητα να εξηγεί, με προσιτούς όρους, ποιος είναι ο πελάτης, τι συνεπάγεται η εκπροσώπηση και πώς λειτουργεί η εμπιστευτικότητα. Αυτό περιλαμβάνει την ξεκάθαρη επικοινωνία με τους γονείς ότι, αν και μπορεί να έχουν ξεκινήσει την επικοινωνία μαζί του/της ή να φέρουν το οικονομικό βάρος, ο δικηγόρος εκπροσωπεί τα νόμιμα συμφέροντα του παιδιού και δεσμεύεται από καθήκοντα πίστης και εμπιστευτικότητας έναντι του παιδιού.

Εξίσου σημαντική είναι η ικανότητα να καθιερώσει ανεξάρτητη και κατάλληλη για την ηλικία επικοινωνία με το παιδί. Οι δικηγόροι πρέπει να είναι σε θέση να δημιουργήσουν έναν ασφαλή χώρο στον οποίο το παιδί θα μπορεί να εκφράζει τις απόψεις του χωρίς αθέμιτη επιρροή. Αυτό απαιτεί ευαισθησία ως προς το αναπτυξιακό στάδιο, το συναισθηματικό πλαίσιο και τη δυναμική ισχύος εντός της οικογένειας. Η ανατροφοδότηση και από τις τρεις χώρες υπογραμμίζει ότι οι επαγγελματίες εκτιμούν τις προσομοιώσεις και τη βιωματική μάθηση, ακριβώς επειδή αυτές οι δεξιότητες δεν μπορούν να αναπτυχθούν μόνο μέσω της μελέτης. Μια άλλη κρίσιμη ικανότητα αφορά τη διαφοροποίηση των ρόλων. Οι δικηγόροι πρέπει να είναι σε θέση να διακρίνουν σαφώς μεταξύ της εκπροσώπησης βάσει οδηγιών και της υπεράσπισης στη βάση του βέλτιστου συμφέροντος. Όταν η εντολή είναι να ακολουθούνται οι οδηγίες του παιδιού, ο ρόλος του δικηγόρου είναι να συμβουλεύει, να εξηγεί τις συνέπειες και να υποστηρίζει τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων - όχι να υποκαθιστά την προσωπική κρίση στις εκφρασμένες επιθυμίες του παιδιού. Όταν ο δικηγόρος διορίζεται με την ιδιότητα του βέλτιστου συμφέροντος, ο ρόλος αυτός πρέπει επίσης να είναι διαφανής και να διατυπώνεται με σαφήνεια σε όλα τα μέρη.

Η επαγγελματική ανεξαρτησία απαιτεί επίσης δεξιότητες οριοθέτησης. Οι δικηγόροι πρέπει να διαχειρίζονται εποικοδομητικά τη γονική συμμετοχή χωρίς να την αφήνουν να υπερισχύει των δικαιωμάτων συμμετοχής του παιδιού. Αυτό συνεπάγεται επικοινωνία με σεβασμό αλλά και με αποφασιστικότητα, γραπτή διευκρίνιση της συμφωνίας εκπροσώπησης όπου χρειάζεται, και συνεπή τήρηση των επαγγελματικών δεοντολογικών κανόνων.

Τα σχόλια που συγκεντρώθηκαν από το πρόγραμμα FOSTER στις συμμετέχουσες χώρες δείχνουν ότι οι δικηγόροι αναζητούν ακριβώς αυτές τις μορφές εφαρμοσμένων δεξιοτήτων: εργαλεία που ενισχύουν την αυτοπεποίθηση, βελτιώνουν την επικοινωνία και ενισχύουν την απόδοση σε πραγματικές δικαστικές διαδικασίες. Η αντιμετώπιση της δεοντολογικής διάστασης της πίστης και της ανεξαρτησίας αποτελεί, επομένως, μέρος της ανάπτυξης μιας επαγγελματικής ταυτότητας με επίκεντρο το παιδί — μιας ταυτότητας στην οποία η νομική εμπειρογνωμοσύνη, η δεοντολογική σαφήνεια και η διαπροσωπικές δεξιότητες συνεργάζονται για να εξασφαλίσουν μια ουσιαστική εκπροσώπηση.

Συμπέρασμα

Η φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη υλοποιείται μέσω της καθημερινής επαγγελματικής κρίσης. Ενσωματώνοντας τα πρότυπα της ΕΕ στις θεωρητικές και στις εφαρμοσμένες δεξιότητες τους, οι δικηγόροι συμβάλλουν άμεσα στην αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και στους ευρύτερους στόχους της στρατηγικής της ΕΕ για τη δικαστική κατάρτιση.